

УДК 336.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.17>

Анна МУНЬКО

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри управління та адміністрування, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

munkoann@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6651-9970

СУЧАСНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ ГРОМАД: ВІДХІД ВІД БЮДЖЕТНОГО ПАТЕРНАЛІЗМУ

Анотація. Метою статті є обґрунтування застосування доцільності застосування фінансових інструментів для реалізації проєктів розвитку громад та їх характеристика. **Методологія** дослідження базується на теоретичних положеннях щодо фінансового забезпечення реалізації проєктів розвитку громад. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: методи аналізу, синтезу та формалізації; системно-структурний аналіз; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження. **Наукова новизна** роботи полягає у комплексній характеристиці застосування сучасних фінансових інструментів для розвитку громад України, що включає визначення особливостей фінансової діяльності в управлінні розвитком громад, об'єкта, суб'єктів, ключових характеристик і оцінювання управління фінансовими інструментами розвитку громад. **Висновки.** Доведено, що фінансова діяльність виступає необхідним складником механізму управління розвитком громад, забезпечуючи напрями формування централізованих і спеціальних фондів грошових ресурсів, використання фінансових ресурсів у відповідних галузях. Фінансові інструменти можна поєднувати між собою та з іншими формами підтримки розвитку громади, серед яких: кредитні гарантії, венчурний або ризиковий капітал, програми технічної допомоги, оскільки вони пов'язані із залученням фінансування та зменшення проєктних ризиків. Виявлено, що все більшої популярності набуває випуск муніципальних облігацій як альтернативи фінансування місцевого боргу. Обґрунтовано, що конкурентна перевага кожної громади міститься, насамперед, у використанні набору унікальних матеріальних та нематеріальних ресурсів і визначається публічно-управлінською здатністю органів місцевого самоврядування до їх ефективного комбінування задля утримання конкурентної позиції та її поліпшення.

Ключові слова: місцеве самоврядування, розвиток громад, фінансові інструменти, проєкт розвитку, місцевий борг, муніципальні облігації.

Anna MUNKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor of the Department of Management and Administration, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

munkoann@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6651-9970

MODERN FINANCIAL TOOLS FOR COMMUNITY DEVELOPMENT: AWAY FROM BUDGET PATERNALISM

Abstract. The aim of the article is to substantiate the feasibility of using financial instruments for the implementation of community development projects and their characteristics. The research **methodology** is based on theoretical provisions regarding financial support for the implementation of community development projects. The following methods of scientific research are used to solve the tasks: methods of analysis, synthesis and formalization; system-structural analysis; abstract-logical method – for making theoretical generalizations and formulating research conclusions. **The scientific novelty** of the work occurs in the comprehensive characterization of the application of modern financial instruments for the development of communities in Ukraine, which includes the determination of the features of financial activity in the management of community development, the object, subjects, key characteristics and the evaluation of the management of financial instruments for the development of the community. **Conclusions.** It has been proven that financial activity is a necessary component of the community development management mechanism, providing directions for the formation of centralized and special funds of monetary resources, the use of financial resources in the relevant industries. Financial instruments can be combined with each other and with other forms of community development support: credit guarantees; venture or risk capital; technical assistance programs, as they are related to attracting financing and reducing project risks. It was found that issuing municipal bonds as an alternative to financing local debt is gaining more and more popularity. It is substantiated that the competitive advantage of each community lies, first of all, in the use of a set of

unique material and non-material resources and ensures the public-management ability of local self-government bodies to effectively combine them in order to maintain a competitive position and improve it.

Key words: *local self-government, community development, financial instruments, development project, local debt, municipal bonds.*

Постановка проблеми. Незважаючи на досвід застосування фінансових інструментів для підтримки розвитку громад та територій, який уже накопичився, органи державної виконавчої влади та місцевого самоврядування все ще стикаються з труднощами щодо розумінням того, як створити або як правильно та ефективно користуватися фінансовими інструментами. Хоча фінансові інструменти можуть відігравати значну роль у створенні проектів розвитку громади, а реалізація деяких узагалі неможлива без них, природа фінансових інструментів радикально відрізняється від грантів, оскільки це борговий інструмент. Це значно обмежує сферу застосування фінансових інструментів. Їх можна використовувати лише для кращого розрізнення інтервенцій, які є «банківськими», тобто де капітал можна відновити після реалізації проекту або за рахунок доходів, отриманих від реалізованого проекту, або опосередковано за рахунок заощаджень.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняні науковці тією чи іншою мірою сходяться в тому, що для формування фінансової самодостатності територіальних громад у ході децентралізації виник і має бути вирішений важливий інституційний виклик щодо переосмислення ролі органів місцевого самоврядування у процесі формування місцевого бюджету, викорінення патерналізму [3, с. 15], орієнтуючись на інноваційне управління економічним розвитком територій [1]. Адміністративно-територіальна реформа та бюджетно-фінансова децентралізація ставлять за потребу поступове вирішення проблеми всеохопної залежності місцевих бюджетів від центрального фінансування [4, с. 157]. На цьому наголошують О. Бобровська, М. Ігнатенко, В. Коцур, Т. Крушельницька, М. Латинін, І. Лопушинський, О. Матвеева, К. Пастух, Д. Тарасенко, М. Трещов та ін. При цьому переважна більшість досліджень стосується застосування фінансових інструментів у рамках державного та місцевого бюджетів, як-от податки та збори (подолання нестабільності та недосконалості податкового законодавства [7, с. 281]), міжбюджетні трансферти, цільові фонди, рідше – місцеві запозичення.

Ми, своєю чергою, прагнемо звернути увагу саме на фінансові інструменти боргового характеру, які, з одного боку, розширюють доступ органів місцевого самоврядування до ринків капіталу, а з іншого – є ризикованими і складними в управлінні. Сучасна практика фінансування проектів розвитку територій пропонує багато альтернативних інструментів залучення коштів, ефективне застосування яких дасть змогу в тому числі підвищити рівень фінансової безпеки територіальних громад.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування застосування доцільності застосування фінансових інструментів для реалізації проектів розвитку громад та їх характеристика.

Виклад основного матеріалу. Фінансові інституції є, передусім, інструментом зменшення ризиків для органів місцевого самоврядування та інвесторів, оскільки вони впливають на баланс витрат і прибутків проектів. Фінансові інституції беруть на себе частину ризиків, пов'язаних із проектами, заохочуючи інвесторів до участі в розвитку громади. Співпраця з фінансовими установами також доцільна, коли доходи місцевого бюджету надто низькі, щоб залучити інвесторів, або щоб урівноважити «розриви» на місцевому ринку, які зменшують приватні інвестиції. Таким чином, проекти, підтримувані фінансовими організаціями, в ідеалі повинні генерувати високу соціальну віддачу завдяки великій компоненті суспільного блага, а також достатній прибуток для погашення боргового складника проекту, але не бути достатньо прибутковим, щоб конкурувати з наявними джерелами фінансування.

Важливо враховувати, що не завжди можна чітко визначити «розриви» на місцевому ринку, відсутність достатньої приватної прибутковості або передбачуваний ризик приватного партнера для проекту. Відповідно, складно уникнути використання фінансових інструментів для проектів, які б у будь-якому разі фінансувалися приватним сектором. Через асиметричну інформацію постачальник коштів може не оцінити, чи існують можливості зовнішнього фінансування. Таким чином, розробники з приватного

сектору матимуть стимул подавати заявки на підтримувані органами місцевого самоврядування проекти, оскільки вони отримають вигоду від нижчих ставок, аніж ті, які пропонують приватні інвестори. Важливо взяти до уваги, що через дуже низькі відсоткові ставки за такими зобов'язаннями, як облигації, навіть проекти з низьким прибутком можуть бути привабливими для інвесторів, якщо прибутки є достатньо безпечними, тим самим зменшуючи потребу у фінансових інвестиціях навіть у сферах із низькою економічною віддачою.

Фінансова діяльність виступає необхідним складником механізму управління розвитком громад, забезпечує напрями формування централізованих і спеціальних фондів грошових ресурсів, забезпечує використання фінансових ресурсів у галузі економіки, управління, соціальної сфери. Особливості фінансової діяльності в управлінні розвитком громад полягають у такому:

- міжгалузевий, загальний характер, оскільки забезпечення фінансовими ресурсами спрямоване на всі галузі державного управління, сферу контролю;
- здійснюється через діяльність органів влади, орієнтуючись на стратегічний підхід [8; 9];
- реалізується як державними органами, так і органами місцевого самоврядування (у деяких випадках вона реалізується через спільну діяльність);
- поєднує безпосереднє управління з використанням імперативних методів щодо державних і комунальних підприємств і непряме рекомендаційне управління (відносно грошових ресурсів юридичних і фізичних осіб).

Об'єктом управління фінансовими інструментами розвитку громад є формування і використання усіх видів фінансових ресурсів, управління рухом публічних грошових фондів на всіх стадіях їх обігу (формування, розподілу, використання), планування, реалізація і контроль руху грошей, які утворюють державні фонди і фонди органів місцевого самоврядування.

Суб'єкти управління фінансовими інструментами розвитку громад корелюються із суб'єктами управління місцевими фінансами, включаючи центральні органи державної влади (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України,

Національний банк України, Рахункова палата, Державна казначейська служба України тощо), органи місцевого самоврядування, професійні суб'єкти фінансового ринку [6, с. 88–89].

Серед професійних суб'єктів фінансового ринку виокремлюємо такі: міжнародні фінансові установи та організації; трастові компанії у формах акціонерного капіталу трастових компаній, гарантійних фондів, якими управляють за дорученням, спадкових фондів; страхові компанії; національні банки; комерційні банки; інвестиційні банки; пенсійні фонди; інвестиційні фонди, зокрема відкриті, інтервальні, закриті; фонди взаємного інвестування; інвестиційно-дилерські контори.

До ключових характеристик ефективності застосування фінансових інструментів для розвитку громад відносимо: приріст ефективності та результативності завдяки револьверному характеру коштів, які залишаються на території для майбутнього використання для аналогічних цілей; підвищення якості проектів, оскільки інвестиції повинні окупатися; поліпшення доступу до ширшого спектру фінансових інструментів для реалізації політики та залучення приватного сектору та досвіду; відхід від культури «грантової залежності» і залучення підтримки (і фінансування) приватного сектору до цілей розвитку громади; кредитне плече кожного фінансового інструменту залежить від його типу, сектору та контекстуальних умов.

Фінансові інструменти – це інструменти, які мають потенціал для підвищення ефективності бюджетних програм органів місцевого самоврядування. У конкретних сферах вони ефективніші, ніж гранти чи субвенції з державного бюджету. Якщо можливі до використання фінансові інструменти, але використовуються субвенції з державного бюджету, це свідчить про те, що сектор може бути надмірно субсидований. Тим не менше це питання дискусійне, оскільки метод фінансування послуг та інфраструктури з високим характером суспільного блага може мати значний політичний підтекст. У випадку деяких інфраструктур, наприклад громадського транспорту, стягнення з користувачів фактичних витрат на інвестиції та обслуговування мережі суперечить політичній позиції багатьох політичних партій, громадському сприйняттю та навіть деяким політичним цілям. Використання фінансових

інструментів, а не державного субсидіювання, якщо вони потім погашаються безпосередньо користувачами, може зменшити використання громадського транспорту, збільшити викиди від приватного транспорту, вплинути на мало-забезпечених громадяни тощо. Це означає, що механізм відшкодування витрат необхідно розробляти з урахуванням цих чинників. Можливість полягає у використанні форм непрямого ціноутворення, таких як тіньове ціноутворення, що покривається державним бюджетом, який, своєю чергою, підвищується у зв'язку з інвестиціями. Подібні міркування можна застосувати до інших сфер, таких як охорона здоров'я, водопостачання, енергетика або сектори культури чи навколишнього середовища з високою суспільною цінністю.

Тим не менше є підтвердження того, що інфраструктури, які фінансуються виключно державою, часто страждають від вищих інвестиційних витрат і неефективності. Відсутність прямого стягнення плати з користувачів демонстративно призводить до неефективності мережі та зловживань у низці громадських інфраструктур, наприклад водопостачання.

Система державно-приватного партнерства за підтримки фінансових організацій може підвищити ефективність системи та сприяти кращому управлінню ресурсами.

Відновлювальний характер фінансових інструментів є ефективним для органів місцевого самоврядування, яким удається їх успішно впроваджувати. Зрештою, ризиковий капітал, що підтримується органами місцевого самоврядування, і відсоткові ставки повинні дозволяти багаторазове реінвестування коштів, генеруючи більшу кількість інвестицій, аніж виділення коштів із місцевого бюджету чи субвенції з державного бюджету.

Незважаючи на те що фінансові організації дійсно мають можливість розширити свої потенційні програми, у багатьох сферах державного втручання використання бюджетного фінансування завжди буде необхідним, і, таким чином, фінансові інструменти є лише додатковими інструментами в розвитку громад.

Належне використання фінансових інструментів для розвитку громад вимагає суттєвого перегляду ролі державного і місцевого бюджетів. Існує ризик того, що можливості будуть утрачені через неякісне проектування фінан-

сових інструментів, що призведе до низького корисного ефекту та позитивного впливу.

Попри велике значення ефекту левериджу пошук високого левериджу не повинен бути єдиною метою органу місцевого самоврядування, радше – кінцевий економічний вплив і суспільні блага, які забезпечують проекти. Мета левериджу послаблює функцію фінансових інституцій, оскільки вищий леверидж не вказує на те, що проект соціально кращий, а лише на те, що він достатньо привабливий для прибутків приватного сектору. Зосередження на левериджі може призвести до надмірного використання фінансових інструментів, послаблюючи принцип додатковості втручання органу місцевого самоврядування.

Фінансові інструменти можна поєднувати між собою та з іншими формами підтримки розвитку громади: кредитні гарантії; венчурний або ризиковий капітал (базовий капітал, власний капітал, квазіакція або мезонінні позики), програми технічної допомоги, оскільки вони безпосередньо пов'язані із залученням фінансування та зменшенням проектних ризиків. Це полегшує розроблення інтегрованих планів, що складаються з частин, які можуть фінансуватися по-різному (ураховуючи останні світові тренди, доповнюючись криптовалютами [2]).

Частину фінансової підтримки можна сплачувати безпосередньо бенефіціарам, як-от програми технічної допомоги. Для повноти картини також включено дотації з державного бюджету, оскільки вони можуть поєднуватися з фінансовими інструментами та сприяти зниженню витрат на проєкт розвитку, а також фінансових ризиків для інвестора.

Оцінювання фінансових інструментів, за нашим баченням, включає такі основні етапи: аналіз «розривів» на місцевому ринку, неоптимальних інвестиційних ситуацій та інвестиційних потреб; оцінка доданої вартості фінансових інструментів; оцінка додаткових державних і приватних ресурсів; очікуваний ефект левериджу; оцінка досвіду, отриманого від застосування подібних інструментів і попередніх оцінок; пропонується інвестиційна стратегія, фінансові продукти, які будуть запропоновані, цільові кінцеві одержувачі та передбачене поєднання з грантовою підтримкою, якщо це доречно; специфікація очікуваних результатів і фінансового стану; досягнення цілей; пере-

гляд оцінки «за фактом» та оновлення її за потреби під час реалізації.

Комплексна оцінка місцевого ринку з метою виявлення «розривів» охоплює широкий спектр аспектів, таких як виявлення ринкових проблем, де буде впроваджено фінансові інструменти, тобто висвітлення наявності «розривів» на ринку та/або субоптимальних інвестиційних ситуацій, які можливо підтримати через утручання органу місцевого самоврядування.

Аналіз попиту та пропозиції має вирішальне значення для оцінки інвестиційного «розриву», який необхідно заповнити, і, як наслідок, обсягу бюджетних ресурсів, які необхідно мобілізувати. Це також суто технічне завдання, оскільки воно передбачає точну оцінку розміру фінансових ресурсів, необхідних кінцевим користувачам програми (тобто оцінку кількості заявників та суми виплати, яку запитують); аналіз потребує фіксації або оцінки розміру незадоволеного попиту. Аналіз попиту має бути доповнений аналізом пропозиції, що включає відображення всіх наявних джерел фінансування, доступних для цільового ринку. Аналіз має охоплювати доступне державне та приватне фінансування, а також розподіл за типом фінансування (тобто боргове, власний капітал, квазівласний капітал тощо).

Усе більшої популярності набуває випуск муніципальних облігацій. Вони широко використовуються в Північній Америці як інструмент забезпечення інвестицій місцевого самоврядування. Але такий інструмент є менш популярним у Європі, особливо у Франції та Німеччині, де місцева влада має можливості щодо запозичення коштів зі спеціалізованих банків таких, як Dexia. Ураховуючи відсутність в Україні таких фінансових установ, випуск облігацій може стати ефективним способом забезпечення реалізації проєктів розвитку, на який органи місцевого самоврядування матимуть помітний вплив.

Муніципальна облігація визначається як боргове зобов'язання, що видається місцевим органом влади та підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість паперу з виплатою певного доходу згідно з графіком

платежів і головний у кінці терміну. Емітент (орган місцевого самоврядування) продає облігації для широкої публіки (часто інвестиційному банку) і використовує доходи від продажу фінансування інвестиційних проєктів [5].

В Україні застосовується практика емісії облігацій внутрішніх місцевих позик, але визначені чинним законодавством механізми суттєво обмежені порівняно із зарубіжними аналогами.

Успіх муніципальних ринків облігацій залежить від розміру внутрішнього боргу, фінансових механізмів ринку та законодавства, що регулює запозичення місцевого самоврядування. Експерти Світового банку сформулювали для органів місцевого самоврядування базові умови для ефективного отримання та використання зовнішніх коштів: чітка програма капіталовкладень із визначеними та оціненими проєктами розвитку є важливим інструментом для залучення фінансування відповідно до цілей розвитку громади; важливо продемонструвати, що зовнішні кошти використовуються для фінансування цільових проєктів, які є стійкими протягом тривалого терміну, і є достатній бюджет для експлуатації та технічного обслуговування; якісне розроблення та своєчасне подання фінансової звітності; прозорий і збалансований бюджет; наявність операційного профіциту місцевого бюджету [10, с. 247].

Висновки. Конкурентна перевага кожної громади міститься, насамперед, у використанні набору унікальних матеріальних та нематеріальних ресурсів і визначається публічно-управлінською здатністю органів місцевого самоврядування до їх ефективного комбінування задля утримання конкурентної позиції та її поліпшення. При цьому жоден із ресурсів та інструментів розвитку громад не є ні унікальним, ні незамінним. Тому організаційна діяльність органів місцевого самоврядування щодо розвитку громад має бути спрямована на досягнення оптимальної комбінації ресурсів та інструментів, що дає змогу перетворити короткострокову конкурентну перевагу на довгострокову та забезпечити константність процесу цілеспрямованого сталого розвитку громади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бобровська О.Ю. Інноваційно орієнтоване управління економічним зростанням регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. Вип. 9–10. С. 5–10.
2. Коцур В.В., Ігнатенко М.М. Стратегічні напрями використання криптовалют як новітніх фінансових інструментів. *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 53. С. 7–13.
3. Крушельницька Т. Фінансова самодостатність територіальних громад в умовах децентралізації: аналіз та нові виклики. *Аспекти публічного управління*. 2020. Вип. 8(1). С. 6–17.
4. Лопушинський І.П., Григор'єва Л.М. Бюджетно-фінансова децентралізація в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні. *Наукові перспективи*. 2022. № 1(19). С. 149–158.
5. Матвеева О.Ю., Мунько А.Ю. Розширення можливостей органів місцевого самоврядування щодо фінансового забезпечення розвитку регіонів. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4. С. 138–145.
6. Мунько А.Ю. Місцеві фінанси: розвиток теоретичних основ. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2(46/47). С. 84–91.
7. Трещов М.М. Удосконалення адміністрування податків в умовах зміцнення ресурсної бази місцевих бюджетів України. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4(47). С. 280–287.
8. Трещов М.М. Концептуальні засади стратегічного управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4(33). С. 67–75.
9. Latynin M., Pastukh K., Tarasenko D., Shevchenko S., Munko A. Public administration in the economic sphere of Ukraine: strategic approach. *Studies of applied economics*. 2021. № 39(5). URL: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.4967>.
10. Municipal Finances / C. Farvacque-Vitkovic and M. Kopanyi, Editors. The World Bank, Washington: Library of Congress, 2014. 399 p.

REFERENCES:

1. Bobrovska, O.Yu. (2022). Innovatsiino oriyentovane upravlinnia ekonomichnym zrostantiam rehioniv. [Innovation-oriented management of the economic growth of regions]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. Vyp. 9–10. S. 5–10 [in Ukrainian].
2. Kotsur, V.V., Ihnatenko, M.M. (2022). Stratehichni napriamy vykorystannia krypto valiut yak novitnikh finansovykh instrumentiv. [Strategic directions of using crypto currencies as the latest financial instruments] *Ekonomichnyi visnyk universytetu*. Vyp. 53. S. 7–13 [in Ukrainian].
3. Krushelnytska, T. (2020). Finansova samodostatnist terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii: analiz ta novi vyklyky. [Financial self-sufficiency of territorial communities in conditions of decentralization: analysis and new challenges]. *Aspekty publichnoho upravlinnia*. Vyp. 8(1). S. 6–17 [in Ukrainian].
4. Lopushynskiy, I.P., Hryhorieva, L.M. (2022). Biudzhethno-finansova detsentralizatsiia v konteksti reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. [Budgetary and financial decentralization in the context of local self-government reform in Ukraine] *Naukovi perspektyvy*. № 1(19). S. 149–158 [in Ukrainian].
5. Matveieva, O.Yu., Munko, A.Yu. (2022). Rozshyrennia mozhlyvostei orhaniv mistsevoho samovriaduvannia shchodo finansovoho zabezpechennia rozvytku rehioniv. [Expanding the capabilities of local self-government bodies regarding financial support for the development of regions.]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. 2015. Vyp. 4. S. 138 – 145 [in Ukrainian].
6. Munko, A.Yu. (2016). Mistsevi finansy: rozvytok teoretychnykh osnov. [Local finance: development of theoretical foundations]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 1/2 (46/47). S. 84–91 [in Ukrainian].
7. Treshchov, M.M. (2014). Udoskonalennia administruvannia podatkov v umovakh zmitsnennia resursnoi bazy mistsevykh biudzhetyv Ukrainy. [Improvement of tax administration in conditions of strengthening the resource base of local budgets of Ukraine] *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 4 (47). S. 280–287 [in Ukrainian].
8. Treshchov, M.M. (2018). Kontseptualni zasady stratehichnoho upravlinnia resursnym zabezpechenniam mistsevykh biudzhetyv. [Conceptual principles of strategic management of resource provision of local budgets] *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Vyp. 4 (33). S. 67–75 [in Ukrainian].
9. Latynin, M., Pastukh, K., Tarasenko, D., Shevchenko, S., Munko, A. (2021). Public administration in the economic sphere of Ukraine: strategic approach. *Studies of applied economics*. № 39(5). Available online. In: <https://doi.org/10.25115/eea.v39i5.4967> [in English].
10. Municipal Finances / C. Farvacque-Vitkovic and M. Kopanyi, Editors. The World Bank, Washington: Library of Congress, 2014. 399 p. [in English].